

LEGENDEN VAN DE STREEK ROND DEN HAARD
 VERTELD. HELDEWIJS GAAT ER ZWAAR
 BELADEN OP UIT.
 ONTMOETING MET EEN DIEF. EDELE VREUGDE.
 HIJ GEEFT DE MEID EEN RAAD.

't Was winter. De vorst liet zich in al haar gestrengheid gevoelen. Pastoor Heldewijs bezocht zijn parochianen getrouw en uren kon hij met een gezin aan den haard zitten, luisterend naar den verteller of zelf oude histories en legenden ophalend.

— De menschen mogen wel hun streek kennen, zei hij soms.

Op zekeren avond zat de priester op de hofstede van Reinier. 't Was er oprecht gezellig. Lustig brandden de houtblokken onder den breeden schoorsteenmantel en de warmte deed weldadig aan.

— Grootvader, ge moest eens wat ten beste geven, sprak Heldewijs.

— Ik, mijnheer de pastoor ?

— Ge kunt zoo schoon vertellen !

— Als er een geleerd man onder ons dak is, zou ik verhalen ?

— Een geleerd man ! herhaalde de geestelijke lachend. Ge doelt toch niet op mij, zeker ?

— Natuurlijk.

— Ge vergist u deerlijk, grootvader. Ik ben in 't geheel niet geleerd ; verre vandaar. Heldewijs een geleerde noemen ? Maar dat is om mijn oude professors van ergernis in hun graf te doen beven ! Toe, grootvader, vertel eens. Ik luister zoo gaarne naar uw verhalen ; 't is of ge met uw woorden schildert en wij alles voor onze oogen zien leven. Denk toch niet, dat de geleerden schoon vertellen ! Ze zijn veel te stroef en te droog.

— Welnu, ik wil aan uw verzoek voldoen.

— Braaf zoo, braaf zoo ! Hoort ge 't, menschen, grootvader zal ons weer eens boeien. Ooren open !

— Ja, maar op één voorwaarde, hernam de grijsaard.

— Toch niet dat ik vertrekken moet ?

— Neen, neen, maar dat gij, mijnheer de pastoor, op uw beurt ook vertelt.

— Aangenomen !

De oude man begon :

— Ik wil eens over Damme spreken. De kindertjes weten alleen, dat er daar smakelijke moppen gebakken worden. Maar 't zou een groote schande zijn, moesten ze niets meer kennen van die stad. Wat ik verhaal, hoorde ik van mijn vader en die had het weer vernomen van zijn vader. Zoo is 't voortverteld van ouder op kind.

Als ge 't wapen van Damme beschouwt, ziet ge er een hond op afgebeeld (1). Luistert waarom. Ge weet dat er te Damme een watergracht is, die de zoute vaart genoemd wordt. Welnu 't is alles, wat er overbleef van een breeden zee-arm, die wel twee uren ver 't land indrong en het Zwin heette. Die golf komt nu slechts meer tot Sluis en is bovendien geheel verzand (2).

(1) 't Wapen van Damme, door Filips van den Elzas toegestaan, verbeeldt, op een rood schild, een loopenden hazenwind (rood) met halsband (goud) en een zilveren streep.

(2) De verteller leefde in de eerste helft der 18^e eeuw. Thans is 't Zwin nog een zeer geringe en ondiepe inham (zie inleiding). De haven van Damme is akkerland.

Lang, zeer lang geleden, toen Damme nog niet bestond, braken de woedende golven de dijken en stroomde de zee over het land tot voor de muren van Brugge. Wat nu gedaan? Lieden, die stevige dammen konden maken, waren er in Vlaanderen niet. De heer van ons gewest wist er echter raad op. Hij had juist oorlog gevoerd met Holland en den opperste van dat rijk gevangengenomen (1). Hij schonk den overwonnene de vrijheid terug onder enkele voorwaarden, waarvan een bepaalde, dat de Hollandsche graaf duizend dijkwerkers herwaarts zenden moest om de zee te breidelen.

De Hollanders, die om zoo te zeggen in 't water geboren worden en dikwijls moeten zwemmen, om niet te verdrinken, waren ervaren dijkmeesters.

Een gansche bende van die kloeke gasten kwam naar deze kanten en sloeg de handen aan 't werk. Op de plaats waar nu Damme ligt, wilden de Hollanders een zwaren dijk opwerpen, om tot de zee te kunnen zeggen: Tot hier moogt ge komen, maar niet verder! Jammaar, 't sloeg tegen. Op die plek was een schaaпswel, een bron, waaruit voortdurend water opborrelde. Men kon ze niet stoppen. Had men 's avonds palen van een huis hoog geheid en de ruimte er tusschen met zand en steenen opgevuld, den volgenden morgen vond men alles onder water. De arbeiders begonnen te morren tegen dat nutteloos en ontmoedigend werk.

't Vreemdst van alles was wel, dat een hond gedurig blaffend en huilend rondom de dijkmeesters liep.

— 't Is niet genoeg, dat de menschen met ons beginnen te lachen, zei op zekeren dag de baas van al 't gedoe, maar dat verwenscht beest schijnt ook te spotten. Gansche dagen springt die schurftige hond hier rond en soms jankt hij zoo hevig, dat we elkaar niet kunnen verstaan. Dat hij 't nog eens waagt omtrent mij te komen!

En als wilde 't dier den verontwaardigden man tarten,

(1) Strijd van Filips van den Elzas met graaf Floris van Holland.

't volgende oogenblik sprong het schor blaffende tusschen zijn beenen en wierp hem schier omver.

Maar de werkbaas greep den hond bij de ooren en slingerde hem snel in den put, roepend :

— Daar ! Van u zullen we alvast geen stoornis meer hebben.

't Beest hilde vreeselijk, maar verdween onmiddellijk in de diepte. En o wonder... 't water zakte, de schaapswel liep droog en de verbaasde arbeiders konden den grondslag van hun dijk leggen. De bron bleef droog.

— Er stak tooverij onder ! beweerde de opperste. Die hond was zeker de eene of andere zeeheks, die zich tegen onzen arbeid verzette.

Niet lang daarna lag de dijk er, en hij stuitte de golven (1).

De heer van ons land was zeer tevreden over de vaardigheid van de Hollanders. Hij wilde geheel den Noordhoek door dammen tegen de zee beveiligen. Om de vreemdelingen te houden, beloofde hij hun in eigendom al 't land, dat ze zouden kunnen indijken.

De Hollanders zegden niet «neen»; natuurlijk niet, want ze mochten nu de hoop koesteren in weinig jaren rijk te worden. Ze lieten vrouwen en kinderen overkomen en vestigden zich op de plaats, waar eens die beruchte schaapswel geweest was. Ge verstaat, dat ook bakkers, winkeliers, ambachtslieden, later zeilmakers en touwslagers daar gingen wonen. Aldus ontstond een stad, welke bij den Dam lag, daarom, en ook ter herinnering aan den hond, Hondsdamme genoemd werd, welke naam kortweg in Damme veranderde. Maar dat die vertelling van het zonderlinge dier waar is, bewijst ons de hazenwind in 't wapen van de stad.

De Hollanders omringden 't Zwin met felle dijken. De zeeweg was nu afgebakend. De schepen voeren naar hier en Damme kreeg een beroemde haven.

(1) Een dergelijke legende van een hinderlijke bron wordt ook verteld te Antwerpen. Ze belemmerde de oprichting van O. L. Vrouwentoren.

De vreemdelingen werden Didolps geheeten ; men wilde zeggen : « die dolven » met 't oog op hun werk (1).

— Grootvader, wel bedankt voor uw schoone vertelling, riep Heldewijs, in de handen klappend.

— Nu gij, mijnheer de pastoor.

— Een man een man, een woord een woord, hernam de geestelijke. Belofte maakt schuld. Grootvader heeft over Damme gesproken. Ik ook wil een woordje over die stad zeggen. Ge weet, ik ben zeer bevriend met den Damschen pastoor.

— Pastoor De Puydt, zei de boer.

— Ge weet toch dat hij zich in De Puis herdoopte, omdat sommige parochianen met zijn eersten naam spotten (2). Maar om op ons onderwerp terug te keeren, die pastoor snuffelt nog al veel in de oude papieren van zijn kerk en in die van 't hospitaal. Hij heeft mij veel over 't vroeger Damme verteld. 't Is daar « Omnia tempus habent » en « Sic transit gloria mundi » of in menschentale : « Alles leeft zijn tijd » en « Aldus gaat de glorie der wereld voorbij ».

Nu wonen er te Damme nauwelijks vijfhonderd menschen (3). Er zijn tijden geweest dat de bevolking er verscheidene duizenden zielen bedroeg (4). En ge kunt daarvan nog een bewijs vinden in de parochiekerk. Welk groot gebouw, nietwaar ? En de dikke toren, die vroeger met een spits versierd moet geweest zijn, beheerscht de gansche streek. Helaas, 't bedehuis had in den loop der tijden veel te lijden. Ge moet weten, dat Damme dikwijls door de vijanden belegerd en ingenomen en zelfs platgebrand werd. De Geuzen verwoestten de kerk op schrikkelijke wijze. Vele jaren na hun vertrek lag het kerkhof nog vol met steenbrokken en zerken, die eindelijk verkocht werden, teneinde met de opbrengst den tempel te herstellen. Maar er

(1) Tusschen de Damsche notabelen kwamen talrijke Diedolfs voor, o.a. pastoor Diedolf (1437).

(2) Historisch.

(3) Eerste helft der 18^e eeuw. Thans is de bevolking wat talrijker.

(4) In 1500, ongeveer zeventuizend zielen. Maar toen was Damme reeds kwijnend.

was veel te doen. Ten tijde dat mijn vriend Debats, die nu al bij den Heer is, pastoor te Damme was, regende het overal door. En de priester vroeg aan den bisschop de toelating, om de voorkerk af te breken om met dat deel het koor te vermaken. Zulks werd hem toegestaan en nu staat de toren van 't Godshuis afgescheiden.

Denkt eens dat vóór den Geuzentijd negen kapelanen de kerkelijke diensten te Damme verrichtten !

Waarlijk, Damme leert ons een groote, ernstige les : alles heeft zijn tijd. Want 't verval van Damme was natuurlijk ook de achteruitgang van 't kerkgebouw (1).

Maar eigenlijk wilde ik u over de kruisprocessie spreken. Eens vonden de Damsche schippers in zee een kruis, dat ze opvischten, naar hun stad meenamen en vol devotie in een kapel plaatsten. Ieder jaar werd het kruis in een processie plechtig rondgeleid (2). Van alle kanten kwam men naar Damme ter bedevaart, tot zelfs van Duinkerke.

Ongelukkig ontstonden er misbruiken. Grootvader, ge hebt Wardje van 't schorre gekend, nietwaar ?

— De toovenaar, ja, of ik hem gekend heb ! antwoordde de grijsaard.

— Och, de man was ongelukkig. Hij had zich in 't hoofd gestoken, dat hij van den duivel bezeten was. En als nog andere lieden, die zich voor behekst uitgaven, ging hij ter

(1) 't Was inderdaad in Heldewijs' tijd dat Damme's kerk van den toren gescheiden werd.

Wie staat niet getroffen stil bij dien omvangrijken bouwval ? Als men dien fieren, kloeken toren beschouwt, ziet men in den geest 't levend Damme oprijzen, 't wereldkantoor, 't brandpunt van Europa's handel, 't ontmoetingsoord der kooplieden uit 't Noorden en 't Zuiden, 't Damme, waar de « vader der Dietsche dichteren algader » griffier was. Maar dan valt de blik op 't schip zonder dak of op muren, waarvan slechts nog de verbrokkelde en verweerde bogen tegen den hemel afsteken. En de werkelijkheid vertoont zich, schilderachtig misschien... maar somber vooral... Dan valt de blik op het koor, thans de nog veel te groote kerk... en de waarheid schrikt ons op, de waarheid dat Damme alleen nog is een veel te breede, verlaten straat, met 't gras tusschen de steenen, afgezet door lage woningen, zich verwijdende tot een marktplein, zonder leven, zonder drukte, zonder beweging.

De wereld en al haar heerlijkheid gaat voorbij.

(2) Een kruis, waaraan soortgelijke geschiedenis verbonden is, hangt eveneens in de parochiekerk van Wenduine.

bedevaart naar Damme. Deze ongelukkigen verstoorden de processie door hun geroep en getier en niet minder door hun begeerte om bij 't kruis te zitten. Opzettelijk moest men de schraag, waarop de relikwie gedragen werd, zeer breed maken, zoodat er veel plaats was. Ieder jaar vermeerderde 't aantal van die bezetenen. En de wanorde werd zoo groot, dat, niet lang geleden (1), monseigneur van Susteren, bisschop van Brugge, gebood de berrie te verkleinen. 't Was noodig, want veel van die zonderlinge gasten vochten om op de schraag te kunnen geraken, waarop ze soms recht bleven staan. Thans gaat het beter, ofschoon de bisschop nog andere maatregelen zal nemen, teneinde den ommeegang een plechtiger karakter te doen geven.

— Mijnheer de pastoor, vroeg de boer, weet gij niet, waarom aan 't stadhuis van Damme twee steenen in een ijzeren beugel hangen ?

— Ah, ge bedoelt die beide steenen aan den rechterhoek van den voorgevel ?

— Ja.

— Men vertelt er van alles over. Sommigen beweren, dat de bouwmeester van 't stadhuis zoo nauwkeurig 't benooidigde aantal steenen uitgerekend had, dat er na de voltooiing slechts twee overschoten, welke men dan ter herinnering in dien beugel ophing. Anderen daarentegen houden vol, dat beide steenen de waterhoogte aanduidden, toen een verschrikkelijke overstroming deze streek teisterde (2). In de vijftiende eeuw toch werden Damme, Oostkerke, Westkapelle, Hoeke en ook ons Lapscheure door den vloed over-

(1) In 1717.

(2) Beide steenen hangen nog aan 't stadhuis van Damme. Zouden ze niet een herinnering zijn aan een misdaad ? Op onderscheidene plaatsen, o.a. te Sluis en te Veere (Walcheren), bewaart men op 't stadhuis dergelijke gedachtenissen. In de eerste stad hangt in een beugel, een zware kei, waarmede zekere bediende te Sluis zijn mevrouw heeft doodgeslagen, welke gruweldaad hij met zijn leven heeft moeten boeten (1769). (Volgens J. H. van Dale, in leven archivaris en hoofdonderwijzer te Sluis). Misdadigers moesten dikwijls het voorwerp, waarmede zij een manslag bedreven, tot hun eeuwige schande ten toon stellen ; zouden de Damsche keien ook hun oorsprong vinden in de oude rechtspleging ?

dekt. Niet minder geweldig was het tempeest van 't jaar 1609.

— Daarvan heb ik nog hooren spreken, onderbrak de grootvader. De menschen klommen in de boomen en op de daken en werden met bootjes van die vluchtplaats gehaald.

— Ja, hernam Heldewijs, men heeft hier dikwijls onder-vonden, dat men bij de zee woonde. 't Is gebeurd, dat het water in de kerk van Biervliet tot aan de trappen van 't hoogaltaar vloeyde en in die van Oostende rees het eens acht voet hoog. Te Nieuwpoort werden bij zeker tempeest de schepen op de kaai geworpen. Niet hier, maar ergens in Friesland geschiedde het, dat een vaartuig door de poort de stad binnenzeilde. Men vertelt, dat een oud Wenduine, dat wel 8000 inwoners telde, in zee vergaan is. De garnaal-visschers, zegt men, hebben bij laag water soms een hard vlak onder hun voeten gevoeld, dat niet anders zou zijn dan steenen van 't koor der oude kerk.

Maar genoeg verteld dezen avond, besloot Heldewijs en tot de boerin voegde hij er bij :

— Bazin, 'k geloof dat ge niet veel geluisterd hebt. Zijn er muizenissen ? Me dunkt, ge ziet er zoo droevig uit.

— Och, ik wilde wel luisteren, antwoordde de vrouw, maar ik dacht altijd aan de weduw Michiels.

— Is er daar iets voorgevallen ?

— Toen ik dezen avond mijn jongste kinderen warm toedekte, peinsde ik eensklaps aan die arme vrouw en haar gezin. Ik vrees, dat er ellende in hun hut heerscht.

— Wel, laat de meid er morgen 't een en ander brengen, zei de landbouwer. Ge trekt u alles veel te sterk aan. Straks weent ge nog !

— Morgen kan het te laat zijn, sprak de pastoor. Goeden avond, menschen !

Heldewijs stond op en verliet gezwind de hoeve. Zoo snel mogelijk begaf hij zich naar de pastorie.

— Klara, ik moet nog uit, zei hij tot de meid.

— Is er iemand ziek geworden ?

— Gelukkig niet. Ik ga naar 't Lapscheursche Gat ; naar de weduw Michiels.

— Zoo ver ? En in dit weer ? Maar, mijnheer de pastoor, 't kan uw dood zijn !

— Tut, tut, een mensch valt zoo licht niet neer. Er zijn boven nog oude dekens, nietwaar ? Ik zal ze halen ; pak gij intusschen den korf in. Gelukkig heb ik gisteren mijn wedde ontvangen. Er is in dezen tijd veel geld noodig.

— Maar, meester, kunt ge niet tot morgen...

— Stel niet uit tot morgen, wat ge heden doen kunt. Wij bidden om ons dagelijksch brood en we moeten het ook aan anderen gunnen : Dagelijksch, dat verstaat ge ; niet het brood van morgen. Toe, Klara, sta daar niet te dubben, rep u wat ! In dit geval is tijd geld.

Hoofdschuddend verrichtte de dienstmaagd haar werk.

De geestelijke zocht de oude dekens, die echter nog in goeden staat verkeerden. Hij vouwde ze op en bond ze bijeen. Intusschen was ook de korf gevuld.

De brave Helderwijs liet Klara de dekens op zijn rug sjoorren, nam de mand aan den arm en welgemoed verliet hij de pastorie. 't Was een verre wandeling.

— Gods schoone sterren pinken mij vroolijk tegen en 'k ken de baan, mompelde de geestelijke, haastig voortstappend.

Een halfuur buiten 't dorp ontmoette hij een man.

— Ge moest dat vrachtje voor mij laten, zei de vreemdeling.

— Ha, 'k herken de stem van Baltus, antwoordde de pastoor. Wat doet ge zoo laat op den weg ? Jongen, 'k vrees, 'k vrees...

— Wat vreest ge ? Dat 'k op roof uit ben ? Welnu, ja ; als ik geen eten heb voor de mijnen, steel ik het. En wat ge daar draagt is 't mijne !

— Neen, kameraad, handen thuis !

— Moet ik geweld gebruiken ?

— Ge moet rustig naar huis gaan. Alles wat ik bij me heb

is voor de weduw Michiels. En zoudt gij, zoo'n kloeke kerel, sterk genoeg om de tang (1) een uur ver te dragen, u niet schamen om aan die arme vrouw en haar ongelukkige kindertjes dit voedsel en deze dekens te ontnemen ?

— Thuis hebben ze ook honger.

— Hebt ge geen werk ?

— Neen.

— Morgen zal ik u werk bezorgen. Mannen als gij mogen niet bedelen en nog veel minder rooven. Is dat Christelijk ?

(1) Op 't stadhuis van Damme berusten twee reusachtige haardijzers en een tang van vijf voet hoogte en dertig kilo zwaarte, vermaard in de streek.

— Ge zult me aanklagen !

— Weet ge dan niet, dat ik rechter te Lapscheure ben ? Ik veroordeel u niet, omdat ik weet, dat ge berouw hebt over dezen stap. Baltus, 'k ben blij, dat ik u ontmoet heb. Ge zult geen dief worden. Ze hebben thuis honger, zegt ge ?

— De kinderen schreeuwen om voedsel. En denkt ge, dat mijn vaderhart niet gemarteld wordt ? Ik ben wegge-loopen, omdat ik dat gekrijt niet kon hooren, antwoordde de werkman met tranen in de stem.

— Baltus, dit blijft tusschen ons. Ga naar mijn pastorie en zeg tot Klara, dat ik u om brood gezonden heb. Ze zal u ook nog wel iets anders geven ; vertel haar maar, wat er te kort is. Maar, vriend, blij eerlijk !

— Mijnheer de pastoor, duizendmaal bedankt.

— Allo, vooruit ; die schoone woorden vullen den buik niet. En morgen komt ge bij mij : 'k zal u werk bezorgen.

Heldewijs vervolgde zijn weg.

— Godlof, ik heb hem van den verkeerden weg terug-gebracht. O, die honger, die ellende ! Een hongerige maag heeft geen ooren.

Eindelijk bereikte de edele man de hut van de weduw.

Buiten reeds hoorde hij gekrijt.

— Men is nooit te vroeg om goed te doen, mompelde Heldewijs de klink opheffend.

De arme vrouw zat wanhopig bij den uitgedoofden haard.

— Weet ge Heldewijs niet meer wonen ? vroeg de pas-toor bij het binnentreden.

Verrast keek de wanhopige op.

— Heer pastoor ! riep ze blijde.

— Is de weg naar mijn pastorie opgedolven, vrouw Michiels ? Of ben ik een hardvochtig mensch, die de armen van mijn deur verjaag ? Waarom liet ge mij onwetend ? 't Is waar, ik had uw toestand kunnen vermoeden. Maar een mensch is nalatig en zelfzuchtig, heeft steeds gedachten te weinig. Mijn Goddelijke Meester moet wel ontevreden over mij zijn.

Zoo sprak de nederige priester, terwijl hij den korf neerzette.

— Maak dat pakje op mijn rug eens los. Bevrijd me van dien bult, sprak hij vroolijk. En waar zijn de kinders? Zwiigen ze nu? Allo, jongens en meisjes, uit uw bed! Brood, brood voor u!

De arme schapen kwamen haastig van 't zoldertje geloopen.

Brood, brood! Een tooverwoord, dat de traantjes eensklaps verdreef, den droevigen trek in een blijden glimlach veranderde.

Heldewijs was getuige van de vreugde, die hij hier verwekt had. Hij ontving de belooning voor zijn edelmoedigheid.

— Morgen zend of breng ik hout! beloofde hij, haastig de hut verlatend, om de dankbetuigingen te ontvluchten.

Welgezind keerde hij huiswaarts.

— Is Baltus hier geweest? vroeg hij aan Klara.

— Ja, meester.

— En wat hebt ge hem gegeven?

— Twee brooden en het tapijt van mijn slaapkamer. 'k Had geen dekens meer.

— Brave ziel.

— Maar, heer pastoor, weet ge wel, als ge zoo voortgaat, dat we niet rond zullen komen?

— Zoolang ik nog een boterham heb, moet ik die met de behoeftigen deelen, Klara. Maar, meisje, als wij zoo voortgaan, zullen we er niet geraken, ge hebt gelijk. Dan mogen we op onze borden bijten. Dan moeten we de armen over de borst slaan, om ons te verwarmen. Zwiig gij, hé, en laat de Vader van hierboven zorgen. 't Zal dan wel gaan. En nu, rust wel!

Heldewijs genoot dien nacht als altijd een goeden slaap.

HANS VAN HORENBEEK

De Pastoor van Lapscheure

L. OPDEBEEK
UITGEVER ❖ ❖ ANTWERPEN

HANS VAN HORENBEEK

MERKWAARDIG LEVEN

VAN

FRANCISCUS HELDEWIJS

PASTOOR VAN LAPSCHEURE

Pentekeningen van STAN VAN OFFEL
Kleuromslag van EDMOND VAN OFFEL

L. OPDEBEEK — UITGEVER — ANTWERPEN